

Mapes en temps de conflicte, molt més que una ratlla sobre un paper

Els mapes dels segles XVII i XVIII (1)

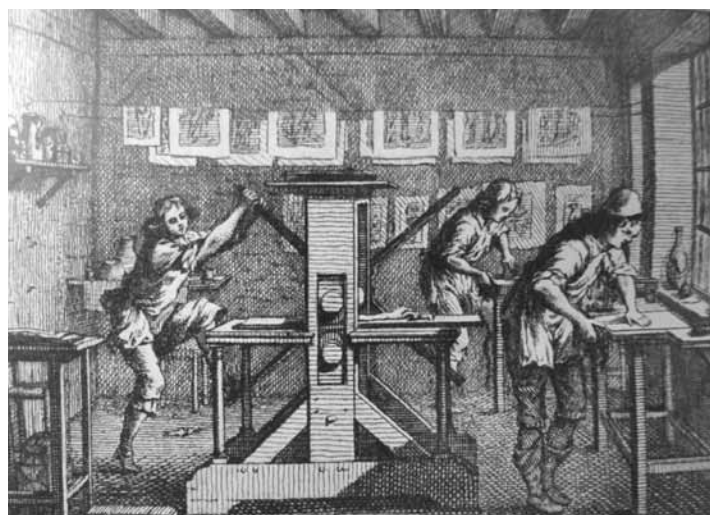
L'evolució de la impremta i més concretament de les tècniques de reproducció del gravat consistents en substituir les planxes de fusta –les xilografies– per els gravats sobre planxa de coure –les calcografies–, expliquen l'esclat de la cartografia centreeuropea a partir de 1600. Amb aquests avenços tècnics, els gravadors de la ciutat flamenca d'Anvers aconseguiren millor qualitat i precisió cartogràfica i els objectius per els quals s'encarregaven els mapes –militars, comercials, polítics i científics– s'acompliren amb escreix fins al punt que es van fer impressions de gran format, mapes murals que s'exhibien penjats a les parets de les cases dels seus propietaris, fins i tot famílies cultes i benestants, monestirs, esglésies, palaus, locals públics de tot tipus... A més de la informació geogràfica, que tant d'interès despertava, els mapes murals estaven ricament decorats amb orles i elements decoratius de tipus vegetal, floral i animal, i sovint amb dibuixos de vaixells, la rosa dels vents, sirenes i tota mena de referències simbòliques i reals al món marítim.

També es van començar a publicar reculls de mapes, que es poden qualificar com antecedents dels atlas, i que tenien com a precedent, per exemple, l'espectacular obra de Ptolomeu, l'astrònom del s. II que va viure a Alexandria, l'obra del qual fou publicada en diferents ciutats d'Itàlia a l'època del Renaixement. Foren els Països Baixos

L'obra de Plomeu s'ha de considerar l'antecedent dels primers atlas. (ARXIU ARB)

Les tècniques de la calcografia van permetre una gran difusió de la cartografia a partir del segle XVII.

primer, i França després, els que impulsaren la producció editorial i que aconseguiren una excel·lent comercialització de les publicacions cartogràfiques reunides en un sol volum. Primerament es reproduïen mapes en blanc i negre, tal i com sortien de la impremta; després es van colorejar amb les tècniques delicadíssimes de la il·luminació de la mà d'excel·lents artesans, molt sovint anònims, que ho feien a mà i amb una qualitat que podem considerar artística. Els reculls de mapes anaven acompanyats de descripcions geogràfiques que s'imprimien en paper, redactades primer en llatí –la llengua de comunicació científica, oficial i comercial durant molts segles– i posteriorment en francès, neerlandès, alemany, castellà, italià i anglès, i formats estàndards de 60x70 cm., ajustats a les possibilitats que ofería la manufactura del paper (2). Llengües diferents per a clients de diferents països, que tenien en comú una bona posició

econòmica perquè els mapes eren productes selectes i cars.

Catalunya, i el Berguedà, en els mapes dels segles XVII i XVIII: la presència de la guerra (3)

“La cartografia del Principat de Catalunya fins a començaments del segle XVIII és formada, sobretot, per mapes impresos a escala petita, això és, poc detallats i estampats majoritàriament en editorials holandeses i franceses. El full de Catalunya és un més dels territoris europeus inclosos en els famosos “atles” publicats en les considerades llengües cultes europees –llatí, francès, castellà, italià, anglès i neerlandès. Però, si anem més enllà, no trobem gaires obres cartogràfiques de detall referides al territori català. Si bé tenim notícies d'acurats mapes del Principat fets a finals del segle XV i que serviren de model per a la cartografia impresa del segle següent, malauradament no n'ha sobreviscut cap o, almenys, no en tenim notícia. Hem d'anar fins l'any 1687 per a trobar un mapa de Catalunya de gran format, que fou aixecat per Ambrosio Borsano, un militar italià a les ordres del rei d'Espanya. Aquest mapa, va quedar manuscrit i dipositat a Madrid, amb la qual cosa la difusió va ser molt restringida”. Amb aquestes paraules explica M. Carme Montaner (4) l'absència de cartografia de gran format del Principat anterior al llarg període bèl·lic que s'inicià amb la Guerra dels Segadors i que culminà amb la Guerra de Successió.

L'esclat d'aquest període de conflictes internacionals, i el fet que el territori català va esdevenir un dels seus escenaris bèl·lics, féu necessari el desenvolupament de

la cartografia militar. Els mapes es van convertir en indispensables no només per a poder-se moure per un territori que els exèrcits d'ambdós bàndols desconeixien, sinó també per planificar les batalles i els setges, els desplaçaments de les tropes i els subministres. Per aquestes raons, els cartògrafs que van confeccionar els primers mapes de gran format del Principat, amb informació detallada de tots els seus territoris, inclòs el Berguedà, foren els enginyers militars dels exèrcits que van participar en la guerra. Per tant es va passar de mapes que representen el Principat com a part de la realitat geogràfica que es la península Ibèrica, a mapes específics del Principat on es destacaven ciutats i viles, fortificacions, rius, camins i també fronteres.

Catalunya era vista, des de la centralitat de Castella i per la totalitat dels òrgans de govern imperials, com un territori fronterer amb l'enemic francès, i a mesura que avançava el s. XVI, i sobretot al llarg del s. XVII, Catalunya va ser considerada massa rebel i, enmig d'aquest context d'enfrontaments internacionals, fins i tot va esdevenir traïdora, l'any 1640.

Es tracta de mapes encomanats en un llarg període de violència, que s'inicia a les primeres dècades del segle XVII amb la Guerra dels Trenta Anys (1618-1648) (5) i que va tenir a Catalunya un episodi de gran transcendència en l'anomenada Guerra dels Segadors o de Separació (1640-52). S'inicia amb la revolta de la població contra l'allotjament dels terços castellans i continuà amb la posterior revolució política de les institucions catalanes davant els intents unificadors de la monarquia hispànica, i que va concloure amb la intervenció de les tropes del rei Lluís XIII de França que fou reconegut com a nou comte de Barcelona. D'aquesta manera Catalunya es va convertir en front més d'una guerra de caire fronterer que havia de durar dotze llargs anys. El tractat dels Pirineus, signat el 1659, entre els representants de Felip IV i del monarca francès Lluís XIV, culminava les negociacions de pau iniciades amb la Pau de Westfàlia (1648) i posava fi a la guerra que ambdues corones

Els Enginyers militars eren els tècnics amb capacitat de realitzar els plànols de les noves fortificacions així com dirigir la defensa o l'atac de les mateixes. La Reial Acadèmia de Matemàtiques de Barcelona fou, durant molts anys del s. XVIII, l'únic centre d'Espanya dedicat a la formació d'enginyers militars i civils.

mantenien des del 1635. El text ratificat aleshores confirmava la cessió de les comarques del Rosselló, el Conflent, el Capcir, el Vallespir i l'Alta Cerdanya al Regne de França.

És a partir de la Guerra dels Trenta Anys que els Pirineus es van convertir, per part dels estats francès i espanyol, en una autèntica frontera, en molt més que una ratlla divisòria entre la Monarquia hispànica i la francesa. Van esdevenir un autèntic territori de conflicte que va patir els efectes de l'anomenada "guerra moderna", per espai de cent anys, com

a teatre d'operacions dels exèrcits de les dues potències(6).

Malgrat els tractats de pau signats després de la Guerra dels Trenta Anys i de la Guerra de Separació, els conflictes hispano-francesos van prosseguir amb continues incursions franceses en territori català, provocant un clima quasi permanent de guerra amb França, i amb aixecaments populars de característiques i motius diferents i que afectaren més o menys els territoris propers a l'actual comarca del Berguedà; es el cas de l'avalot de les Favas de Manresa el 1688 (7) o de la Revolta dels Barretines o Gorretes en el pla del Llobregat, entre 1687-89 (8).

Enmig d'un creixent sentiment antifrancès, que s'anà agreujant exponencialment a mesura que es repetien els conflictes entre ambdós estats: el primer entre els anys 1667-1668, l'anomenada Guerra de Devolució (9), seguida de la Guerra d'Holanda (1672-1678)(10), a continuació la de Luxemburg (1683-1684) (11), i finalment la Guerra dels Nou Anys (1689-1697) (12), amb l'ocupació de bona part de Catalunya, inclosa Barcelona, al'agost de 1697 per part de l'exèrcit francès, com a preludi del conflicte successor que havia de sagnar el país en els anys següents. I els enfrontaments militars no van acabar el 1714, perquè la violència amb els francesos van continuar fins el 1720 conseqüència de la política revisionista del Tractat d'Utrecht(13). I per si amb la guerra no fos suficient, pocs anys abans d'iniciar-se aquest últim

episodi bèl·lic, que com els altres sempre pressionava la frontera i convertia els seus territoris en un camp de batalla, el camp català havia sofert els efectes de la plaga de la llagosta (1687-1688) (14), i els de la pesta, una crisi epidèmica estesa arreu els anys 1651-1654(15).

1606: Catalunya a l'inici de l'època moderna. El mapa de Joan Baptista Vrients

"El Principado, pues, de Cataluña, y Condados de Rosellón y Cerdeña, constituyen en una Provincia un pequeño mundo", així començava una descripció de Catalunya del segle XVII. Aquest '*petit món*' pot contemplar-se momentàniament a través dels ulls d'un capellà de Puigcerdà anomenat Joan Trigall que posseïa tres mapes del Principat, '*l'una de Paolo Fortari, veronès, impresa a Itàlia l'any 1570; l'altra de Joan Baptista Vrient, flamenc, impresa a Antverpia l'any 1586; la tercera de Guillaume Postel, francès, impresa a Paris i no consta l'any*'. Amb aquestes paraules comença un dels capítols de l'obra "*La Revolta Catalana 1580-1640. Estudi de la decadència d'Espanya*" de l'historiador John H. Elliot (16) on es destaca la importància dels mapes, tant pels historiadors actuals com, i molt especialment, pels contemporanis que, com

Els mapes militars son essencialment topogràfics i representen l'orografia, hidrografia, poblament, comunicacions, usos del sòl, límits administratius, etc.

el cas del capellà de Puigcerdà (17) en tenia tres i que li van ser indispensables per poder escriure la seva descripció de Cerdanya i Puigcerdà el 1603.

De tots els mapes que esmenta Mossèn Trigall ens interessa especialment el de Joan Baptista Vrients, que fou un encàrrec de la Diputació del General i que, imprès a Anvers entre 1602 i 1605, és el primer mapa de Catalunya. És un mapa mural, de sis fulls que un cop muntats forma una peça de 101x123 cm, dibuixat a escala 1:250.000 i del qual només se'n conserva un sol exemplar, conservat al *Département des Cartes et Plans de la Bibliothèque Nationale de France* (18).

El mapa es ric en topònims de rius, muntanyes, pobles, viles i ciutats, fortaleses, monestir i esglésies, i molt especialment senyalant la presència dels ponts que aleshores creuaven els principals rius d'una Catalunya força ben representada des del punt de vista orogràfic. El mapa fou un encàrrec dels diputats i oïdors de la Generalitat de Catalunya per el període 1602-1605, el noms dels quals són esmentats a la cartella: el diputat eclesiàstic i president de la Generalitat, Bernat de Cardona i Queralt, abat de Sant Miquel de Cuixà; Hug de Tamarit i de Rifós, senyor de Rodonyà, diputat militar; i Joaquim Setantí, diputat reial, ciutadà honorat de Barcelona; i els oïdors Pau Pla, canonge de la Catedral de Barcelona, Rafel Ruhl i Coll, ciutadà de Barcelona, i Honorat Martí, burgès honorat de Perpinyà. També hi figura una descripció del Principat signada per Joan Baptista Vrients (1562 ca-1612) que primerament va treballar a Anvers com a llibreter i comerciant de llibres fins que va excel·lir en l'ofici de gravador i impressor de mapes.

La geografia de Pere Gil (19), esmentada a la descripció del mapa pel cartògraf, i diverses anotacions dels dietaris de la Generalitat i del Consell de Cent, testimonien que les autoritats del Principat ja havia encarregat altres mapes, i que n'existien abans del de Vrients, tant de manuscrits com d'impresos, cap dels quals però, no ens ha pervingut. Se sap que del mapa de 1606, n'arriben a Barcelona una cinquantena, i que

1608. JB. Vrients, «Cataloniae Principatus Novissima et Accurata Descriptio», (ICC).

un cop acolorits, són distribuïts entre les autoritats.

Per a la confecció d'aquest mapa és evident que Vrients va fer una estada força llarga a Catalunya on, de ben segur, va deixar un equip de treball que li anà enviant informació quan ell retorna a Flandes. Aquest sistema de treball explica la precisió de la informació del mapa. La significació i importància de l'encàrrec queda palesa en el fet que s'esmenten els noms dels diputats i oïdors i també per què la seva vigència i prevalença es va allargar en el temps fins al menys a mitjan s. XVIII, en una època en què les guerres van fer prosperar com mai la cartografia.

S'ha pogut documentar que un cop mort l'impressor, el 1612, les planxes d'aquestes extraordinari mapa de Catalunya foren adquirides per l'impressor d'Amsterdam Claes Jansz Visscher (1587-1652) que amb el seu fill Nicolas (1618-167), i el seu net de nom també Nicolas (1649-1702)) en feren diferents impressions, amb poques modificacions. A partir del

1725 les planxes van passar a la família de cartògrafs Schenk i posteriorment a la societat Covens & Mortit, també d'Amsterdam, que editaven mapes de Catalunya, amb denominacions diferents, fins el 1866, és a dir, 175 anys després i sempre sobre la base d'aquell important treball.

1687. Catalunya, el teatre de la guerra: el mapa de Borsano

Fins al 1687 no trobem un altre mapa de Catalunya d'aquestes característiques i importància; és el d'Ambrosio Borsano (Milà 1629 - Guissona 1708), un enginyer militar italià, que des del 1672 va disposar d'una plaça fixa a l'exèrcit de Catalunya on s'especialitza en assessoraments i projectes de fortificació de ciutats com Puigcerdà, Bellaguarda, Girona, Lleida, Tortosa, Flix, Tarragona, torres a Salou, Cambrils, i Els Alfacs, i en la reconstrucció i ampliació de fortaleses. També va treballar intensament en la confecció de plànols com els de Barcelona, Hostalric, Girona, Palamós, Roses, Camprodon, Castellfollit de la Roca, Puigcerdà, La Seu d'Urgell, Lleida, Tarragona, el fort de Bellaguarda i Berga. Va destacar

també en l'estudi, anàlisi i avaluació de les fortaleses enemigues construïdes per França prop de la frontera, com el de Montlluís. La seva obra i la seva vida fou intensa i tant el mapa esmentat com el seu «*Discurso general hecho por el Maestre de campo don Ambrosio Borsano*» de capital importància en el desenvolupament de la Guerra de Successió (20).

Però la gestació d'aquest mapa i del *Discurso*, i les referències a llocs berguedans, comença molt abans. El 4 de juny de 1659 es va signar, a París, un tractat de pau preliminar al dels Pirineus, entre les monarquies d'Espanya i França, en guerra des de 1635. L'article 36è —que va convertir-se en 49è en el tractat definitiu— especificava quines places, ocupades encara pels francesos, es retornarien a Espanya: Roses i el fort de la Trinitat, Cadaqués, la Seu d'Urgell, Tuixén, castell de la Bastida, Bellver, Puigcerdà, Querol, el castell de la Cerdanya, Ripoll i Bagà. Si dibuixéssim sobre un mapa una línia que unís aquests nuclis, tindríem la frontera que desitjava França i que finalment no va aconseguir. Una línia que ens ajuda a entendre fins a quin punt els francesos i els espanyols van posar els seus esforços en fortifi-

car la nova frontera; els primers ho van aconseguir, els segons ho van intentar sense massa èxit, mancats de pressupost, d'homes, d'energia i de capacitat de gestió.

El 1665, el Consell d'Estat reconeixia les mancances defensives de Catalunya: s'havien d'acabar les fortificacions de Camprodon, Berga, Castellfolit i Figueras, així com Cadaqués, Roses i Palamós a la costa i, Lleida i Barcelona, tot això sense esmentar el que es considerava obres menors a la rereguarda. Una relació que demanava anys i diners –que no se sabia d'on sortirien– i també homes, calculats en 5000 o 6000 soldats d'infanteria, 1000 o 1500 de cavalleria, a més de les milícies de la província. Faltaven també subministres i el virrei Gonzaga va fer memòria a la reina Mariana d'Àustria –aleshores ja havia mort Felip IV– que tot havia de fer-se alhora i de manera mesurada perquè enviar mil soldats de cavalleria com va fer a l'hivern d'aquell any, sense diners, podia provocar un alçament com el que havia ocorregut el 1640. També li recordava que els francesos podien atacar per sorpresa i que amb vint-i-quatre hores farien efectiva l'ocupació de Roses i Camprodon, i que amb vuit dies més podien ocupar tot Catalunya (21).

La hipòtesi del virrei podia semblar, als ulls de la capital del regne, massa pessimista, però el cert és que el 24 de maig de 1667, un reial decret informava del trencament de la pau amb França. Començava la Guerra de Devolució (1667-1668), el primer conflicte del regnat de Carles II, aleshores menor d'edat, seguida de la Guerra d'Holanda (1673-1678), la definitiva pèrdua del Rosselló (1679-1688) i la Guerra dels Nou Anys (1689-1700) (22). Guerres i violència, assalts i fortificacions, allotjaments i lleves, i pagar, sempre pagar, perquè la guerra és cara. I tot això a la frontera i als seus territoris veïns.

Fou entre 1680 i 1691 que Borsano confeccionà, després de molts anys recopilant informació, el seu “Discurso general” (1685) i el famós mapa del Principat i els comtats de Rosselló i Cerdanya (1687) acompanyat d'una carpeta amb dotze plànols de les fortificacions catalanes de Barce-

Les referències orogràfiques que destaca el mapa de l'actual comarca del Berguedà al mapa de Vrients són especialment el riu Llobregat i els seus afluents, que són dibuixats però no anomenats, amb els ponts que de sud a nord identifiquem com els de Martorell, Monistrol de Montserrat, Pont de Vilomara, Navarcles, Cabrianes, Sallent, Rebentí i el Far, tots sobre el Llobregat.

Dibuixats i anomenats, per ser passos estratègics, el Port del Compte i els colls de Peguera i Pendis, molt més discretament que el destacat massís de Montserrat. A més de destacar Berga, el mapa ubica més o menys correctament Gironella, Montclar, Borredà, Frontanyà, Castellar de n'Hug, La Pobla de Lillet, Brocà, Hospitalet de Rocasança, Peguera, i Gisclareny. La situació de Casserres i La Nou, és errònia.

lona, Hostalric, Girona, Palamós, Roses, Camprodon, Castellfolit de la Roca, Puigcerdà, la Seu d'Urgell, Lleida, Tarragona i el fortí de Bellaguarda. El 1691 confessava, en una carta als seus superiors, “haber andado y corrido des del Año de (16)74 hasta el Año de (16)86 formando la Carta Geográfica deste Pays para su Magd” (23).

L'any següent, el 1692, encara va aixecar el plànol de les fortificacions de Berga, el més antic fins avui identificat sobre la fortalesa berguedana. El plànol de les forteses es complementen amb la descripció que fa dels castells a “Una nueva descripción de las plazas de Cataluña” el 6 de gener de 1691, on escriu (24): “Castillo de Berga. El Castillo de Berga se (h)

alla situado al pie de la Sierra de Caralt sobre de la villa distante de Barcelona 25 leguas y de Montellà 5 todo mal camino por montaña. Este Castillo es de grandísimo provecho al acabar de poner en perfección sus murallas que es el hacer una muralla a la entrada de la Puerta para cubrir la plaza de armas y hacerle un medio baluarte al Angulo de la sortida que sale al camino de Nuestra Señora de Caralt, acabar sus parapetos y hacerle un cuartel y la comunicación al reducto sobre al convento de la Ma(g) dalenay los parapetos sobre la bóveda de la Iglesia”.

Més interessant que aquesta breu referència ho és el “Discurso general” on descriu el castell i la vila de Berga i tots i cadascun dels principals camins que hi porten. “De la situación del Castillo y villa de Berga” (25) diu:

“Saliendo de la Ciudad de Vique y caminando (h)asia.l Norte a seis leguas de dicha Ciudad (h)állase la villa y Castillo de (37)Berga y dicho Castillo (h)állase situado a pie de la Sierra de Nuestra Señora de Caralt en un alto que domina a toda la villa y a los caminos que venen de Barcelona, de Bagá, Ripol y de la Seu de Urgel.

Hase (h)echo a dicho Castillo alguna fortificación y terraplenado parte de la muralla vieja y se han ratificado algunas en tiempo del señor Duque de Bornombile y se han puesto quatro piezas de artillería que nunca había tenido artillería.

Este castillo fue tomado del francés en la revolución de Cataluña y quando las armas de España ganaron a Barcelona se entregó también dicho Castillo.

Y estando este castillo el año de 1644 del francés sitiado fue socorrido del señor Don Diego Caballero y don Joseph de Pinós y der(r)otaron al francés.

La villa esta amurallada al antigua con torres quadradas pero en algunas partes muy der(r)otada. Esta villa es muy poblada y los ter(r)enos muy fértil de trigos, viñas, frutas, legumbres y de agua, como también de bosques de pinos y robles.

Alrededor d.este castillo y villa no hay terrenos capaces para camppear y faser plaza de armas de ninguna suerte de ejército”.

També descriu els camins que porten a Berga i que pel seu interès reproduïm.

Pont del Collet d'Eina (Arxiu ARB)

Pont del Far (Arxiu ARB)

La descripció del CAMINO DE MONTALLÁ A BAGÀ Y BERGA diu: “Saliendo de Montallá para Bagá y de Berga se toma el camino (h)asia la parte de levante que es (h)asia. l coll de Pendis que a una legua se (h)alla un lugar que se dice Caboria (Cobarriu de Bellver) y dedicho lugar se pasa a otro que se dize Vis de Pedra y se sube al Coll de Pendis que dista de Montelláa cosa de legua y media que en dicha distancia no (h)ay terreno para acamparexército de ninguna suerte si no de pasarse de dicho coll se toma el camino (h)asia mediodía y a una legua de dicho coll (h)állase un lugar que se dize Espitalet (Hospitalet de Rocasança) y a cerca de un quarto de dicho lugar (h)állase otra que se dice La Pobla que también no son para plaza de armas sino de passaje. Del sobredicho lugar de La Pobla se toma el camino (h)assia poniente y a legua y media (h)állase ka villa de Bagá que de Bagá a Berga hay tres leguas y siempre sobre el río Llobregat”.

El CAMINO DE LA SEU DE URGELL PARA BAGÀ PARA BERGA Y PARA CARDONA es descriu amb aquestes paraules:

“Para hir de la Seu de Urgell a los sobredichos lugares de Bagá, Berga y Cardona.

En saliendo de la Seu se toma el camino que va (h)assia mediodía que a unos mil passos andantes de la dicha ciudad (h)állase una puente de madera que travesa el río Segre pásase por dicha puente que luego se empieza una subida muy áspera que sube al Coll de Creu que dista e dicha ciudad a más de una legua y media que a una legua y media de la ciudad

de pasa al pie de un lugarcillo que se dice La Bastida.

Continouando en dicho camino en media legua de dicho coll y toda costa abajo (h)asta la Vall de Dren y de Bañeras el sobredicho camino así de la subida y baxada de dicho coll es muy malo y todo desfiladero.

De la sobredicha vall nace un río que va a comunicarse con la Vall de Lavanza. La val sudicha de Dren y Bañeras no es muy ancha por estar entre las montañas.

Subiendo de dicha vall y continuando en dicho camino a cosa de media legua de subida de (h)alla otro coll que se dice el coll de Fornos y a media legua de dicho coll en seguimiento de dicho camino está el lugar de Fornes (Fórnols) en lo alto de la montaña lugar muy der(r)otado.

A media legua de baxada de dicho lugaren continuación de dicho ca-

mino está la Vall de Torent que se comunica con la Vall de Lavanza.

Esta vall no hes muy ancha pero es muy abundante de trigos, for(r)ajes y eno como también de agua y leña.

A otra media legua en continna-ción de dicho camibno está el lugar de Tuxent situado en una muy alta eminencia cer(r)ado con muralla pero muy derrotado y muy pobre esta dicho lugar.

De dicho lugar hay camino que va a Montellá y continuando al sobredicho camino a una legua de montada muy mala se llega encima de coll de Port que continuando a dicho camino a otra legua de baxada se (h)alla la vally el lugar de la Coma.

En todo el sobredicho camino no hay para poder hazer alto ningún ejército.

Continuando por el camino sobredicho a tres quartos de legua del lugar sobredicho (h)allase un lugar que se

llama San Lorenzo de Monills (Sant Llorenç de Morunys) que no es de los malos lugares de Cataluña aunque sea metido entre tantas malas montañas y es muy poblado y lugar de mucho negocio de lana siendo muy rico en ganado.

En saliendo de dicho lugar se dividen los caminos de Cardona y Berga, el de Cardona va (h)asia mediodía y el de Berga (h)asia levante... El camino de Berga va (h)asia levante pero tambien es un mal camino que no hay donde poder parar sino a cai legua y media de dicho lugar a unas casas que se dice Abadia de Avalls que están a la meta del camino que hay del sobredicho San Llorens a Berga y dicho camino es tan malo que no se puede significar su aspereza pues es todo entre unas malas montañas de rocas que se están cayendo y son abundantes de hierbas y leña.

En siguiendo de dicho camino se continua casi otra legua roda de montañas de bosques de pinos y de (h)alla un lugar que se dice Castella (Castellar del Riu) que en el terreno alto de dicho lugar hay un plano que se dice Camping donde casi al medio hay un árbol por su igualdad que tiene de su naturaleza tres ramos le dicen el árbol de la trinidad.

El sobredicho Camping tienen un quarto de legua de largo y casi lo mismo tiene de ancho donde puede campear un ejército pero no hay agua a los costados están unas sierras (62) muy altas y ásperas.

Al cavo de dicho plano y (h)asia levante hay el Coll de Camping que se baxa a la retoría de Spinavet (Espinalbet) y (h)asta el castillo de Berga que es cerca de una legua de baxada sobre el rio Mecha (Metge)

Pont de Pedret (Arxiu ARB)

que entra en el río Llobregat (h)asia levante y sobredicha baxada es muy mala por haver de anclar por unos malos passos”.

Camino de Berga a ripio. Encamínase el camino de Berga a Ripoll (h)asia la parte relevante y a dos leguas de Berga y mal camino (h)állase un lugar que se dice Bor(r)adà (Borredà) pásase el río Llobregat sobre de un puente de piedra y también se pasa el río de Sala por debaxo al bado por estar el puente roto.

Al sobredicho lugar de Bor(r)adà (h)ay terreno bueno para campar un querto del ejército teniendo paja, agua y leña.

En siguiendo de dicho camino a una legua y media de mal camino del lugar de Bor(r)adà (h)allíase el coll de la Llosa donde hay un llano muy bueno con mucho agua y en dicho llano está situado un lugar que se dice Matamala (Santa Maria de Matamala, Les Llosses) y muchas cassas.

Siguiendo a dicho camaino a media legua de baxada de dicho coll de badea un riachuelo que nace en el mismo coll y entra en el río de Franiánet (63) que va a comunicarse con el río Ter a casi media legua de Ripio río abajo (h)asia poniente. Este río es muy mal de pasar quando creze y se pasa cerca del lugar de Aramianet que dista de Ripio cerca de una legua de mal camino y se enquantra con el camino que viene de Vique.

CAMINO QUE VA DE LA CIUDAD DE BARCELONA A MANRESA, A BERGA Y A CARDONA.

Saliendo de la ciudad de Barcelona para hir a Manresa, a Cardona y a Berga. Encaminándose sobre el camino real que va a Gerona que tira (h)asia levante a legua y media de Barcelona que es pasado el Coll de Orca en un llano se dividen los caminos. El de Gerona tira (h)asia levante y el de Manresa, Cardona y Berga tira (h)asia tramontana que encaminándose sobre el que va (h)

La descripció que Borsano fa dels camins es molt precisa, i denota el coneixement empíric que ell tenia de Catalunya.

asia tramontana para Manresa a dos leguas del Coll de Montxada (h)állase un lugar que se dice Sabadell situado en el territorio de el Vallés que en el hay las plazas de armas que se han dicho en la página número 4.

Saliendo del lugar de Sabadell y caminando (h)asia-l norte sobre el camino real de Manresa a Berga que passa por unos terrenos llanos del lugar de San Julián (Sant Julià d'Altaura, Vallés Occidental) que son de pinares y campos labrados que a más de una legua de Sabadell se (h)alla un río seco entre unos bar(r)ancos casi al pie de la sier(r)a de San Llorens que a un poco más adelante se (h)alla otro río que se dice el río de la Mata de Pera que también nace en la misma sierra de San Llorens y del Coll del Boix y se camina en dicho río por ser seco cosa de legua y media que sobre de la cuesta de la otra parte del sobredicho río (h)állanse un lugar-cillo que se llama la Barata que allí también se divide el camino, uno va (h)asia tramontana y otro (h)asia poniente.

El que tira (h)asia tramontana es el camino real que va a Berga y el que va (h)asia poniente es el que va a Manresa y a Cardona...

CAMINO DE LA VILLA DE CARDONA A LA DE BERGA

Saliendo de la villa de Cardona para la de Berga encaminase (h)asia levante baxando abaxo al río Cardona passase otro río (Aigua d'Ora) por un puente de piedra y luego se sube en esta ar(r)iva a cosa de una legua sobre el coll de Malamata donde se topa unos llanos y lugares que en ellos puede muy bien campar un ejército por tener agua, leña y for(r)aje.

Continuando sobre otro camino en seguimiento de otros llanos a cosa de tres quartos de legua se topa una cuesta abaxi sobre un riachuelo que nace de las sier(r)as de Campiny y va encaminado entre dos montañas (h)asta ponerse en el río Cardoné.

Baxando abaxo de la sobredicha cuesta a un quarto de legua se (h)allan las casadas del obispo, que allí se pasa otro río y se entra en unos llanos del castillo de la Spinyola (Espunyola) y Ferreria (La Ferreria) que en ellos se puede campar muy bien.

Caminando más adelante por un bosque (h)állase un lugar que se dice Vià (Avià) donde hay unos llanos no muy grandes pero abundantes de agua y algo de for(r)ajes.

Continuando al sobredicho camino a más de una legua del lugar de Vià (Avià) (h)állase la villa y el castillo de Berga situada en la forma que se ha dicho ar(r)iba a la página número 36.

El sobredicho camino des del coll de Malamata (h)asta a la villa de Berga es bueno pero no puede hir la artilleria.

CAMINO QUE VA DE MANRESA A BERGA

Andando de Manresa a Berga incaminase sobre del camino que va (h)asia-l norte a un cuarto de legua se entra en unos campos labrados y hay unos molinos sobre la cequia que vienen del río Llobregat que su principio es cerca de un lugar que se dice Balsarenny y passa a Manresa que en dichos campos puede campar un ejército.

Caminando más adelante de dichos campos en continuación de dicho camino a tres quartos de legua (h)állase el río Llobregat.

Páase de otro río sobre un puente de piedra que se siche el puente de Cabriaza (Cabrianes) y luego se entra en unos llanos de la Vall de Cabriaza y de artesa (Artés) que ha una legua cerca del lugar de Artessa (Artés) (h)állase

otro lugar muy grande que se llama Sellent (Sallent) situadas sobre el mismo río pero a la parte de poniente que sobre de un puente de piedra se passa al mismo lugar de Sallent y se encamina de un lugar (h)asia-l norte sobre el sobredicho río dejando por unos llanos que son al pie de las colinas que quedan a mano izquierda que a poco más de media legua de Sallent (h)állanse el lugar que se dice Balsarell (Balsarenny) que continuando sobre dicho camino a meno(s) de otra legua (h)állase el dicho lugar que se Balsarenny que entre un lugar y otro d-estos dos sale del mismo río Llobregat la cequia sobredicha que da el agua a los molinos y guertos de regalo de Manresa.

Al tiro de la artilleria en continuación de dicho camino a un poco desviado del río (h)állase un castillo que se dice castillo de Balsarenny situado sobre de una eminencia que descubre el lugar de Balsarell que para ir a dicho castillo por ser un cer(r)o muy alto se sube pero con mucho trabajo habiendo primero de passar un mal bar(r)anco.

Caminando más adelante en continuación de otro camino a dos leguas del lugar y castillo de Balsarenny y todo mal camino (h)állase un lugar que se dice Casterra (Casserres) situado en un terreno llano que aunque el agua esté algo desviado, puede en el campar un cuerpo del ejército.

Continuando el sobredicho camino des de Casterra en adelante bájase por una cuesta muy mala al pie d.ella entre un bar(r)anco hay un río pequeño que se va a comunicar por el río Llobregat.

Se sube en lo alto de la cuesta que está de la otra parte en seguimiento de dicho camino (h)állase algo de terreno bueno que se va cosa de media legua por buen camino y otra media legua malo y el restante (h)asta llegar a la villa de Berga bueno y dicha villa está situada en la forma que se ha dicho en la página número .36.

También puede hir del lugar y castillo de Balsareny a Berga por el camino que pasa por Gironella que va siempre por el río Llobregat que de Balsareny a Castellnou (¿) hay una legua de mal camino de Castellnou se passa a un lugar que se dice Puigrex (Puig-reig) y se passa a otro que se dice Sant Joan (Sant Joan Degollat?) que d.este lugar al de Gironella hay más de media legua y tres quartos de legua de Gironella (h) állase la villa y lugar de Berga que se dijo ar(r)iva.

CAMINO QUE VA DE BARCELONA A BERGA

Saliendo de Barcelona y encaminándose sobre el camino que se dize ar(r)iva a la página número .113. del camino que va a Manresa y continuando otro camino también para Berga (h) asta Las Casas o sea lugar que se dice La Barata que a otro lugar se deja el río y camino de Manresa a man(o) izquierda que esta (h) asia poniente y se toma el camino que va (h) asia-l norte caminando por dicho río más de un quarto de legua más delante de La Barata.

Al cavo del sobredicho quarto de legua caminando por el río se sube por una cuesta en continuación de dicho camino que a cerca de media lengua de subida (h) állase un lugar que se dice Matta de Mura.

Baxando de dicha cuesta en seguimiento de dicho camino a cosa de una legua de baxada y siempre sobre un bar(r)anco muy grande metido entre dos montañas a casi otra media legua más delante de dicha baxada está un lugar que se dice Salamanca que otra media legua es rodo camino bueno.

Este lugar de Salamanca está situado en un alto sobre la cuenca de un río o sea bar(r)anco. Tiene un castillo muy bueno y fuerte pero las murallas en alguna parte están arruinadas.

Continuando a dicho camino se baxa (h) asia-l río o bar(r)anco que se dijo ar(r)iba a que es cerca de media legua de camino y toda baxada se passa otro río o bar(r)anco y leugo se sube por una cuestaa muy agria y se baxa a otro río com agua que corre en el río Llobregat.

A cosa de media legua passando de dicho río en continuación de sobredicho camino (h) állanse unos campos y bosques de anzinas rodo terreno llano que se anda por ellos en seguimiento de dicho camino más de una legua y mmedia. Alcavo de dicho terreno llano de campos y

bosques de anzinas continuando el camino sobredicho se va a una cuesta abaxo al río del pla de Cabrianes que passa por baxo de un lugar de Artesa (Artés) a la parte del norte.

En el terreno llano decho arriva puede campear también un ejército por nene bastantemente agua, leña y for(r)aje.

Alpie de dicha baxada donde passa el río Cabriana se topa tonel camino que viene de Vique para Manresa, Sallent y Berga...

CAMINO QUE VA DE BARCELONA A BERGA Y RIPOLL

Saliendo de Barcelona para Ripoll y queriendo d.este camino hir también a Berga encaminase sobre el camino que se dijo ar(r)iva y sigase dicho camino (h) asta llegar al coll de la Spesa que a dicho coll se incamina a más de una legua por una sier(r)ano muy áspera (h) asia.l norte y se baxa a una casa que se dice casa Gomina.

A media legua más delante de dicha cassa en continuación de dicho camino se divide dicho camino en dos. El uno tira (h) asia tramontana y el otro (h) asia poniente. El que tira (h) asia tramontana es el que va a Ripoll y el que va (h) asia poniente es el que encamina a Berga.

Queriendo hira Berga encaminase sobre el camino quee va (h) asia poniente subiendo cuesta ar(r)iva

Pássase dicho río y encaminase sobre el camino que va a Berga. Se sube por una cuesta y se camina por ella cerca de tres quartos de legua. Después se baxa a otro bar(r)anco donde passa otro río que nace (h) asia.l pei del Coll de la Llosa que tambien se badea y se encamina otra vez al dicho camino que a una legua de otro río (h) állase un lugar que se dice Alban (Olvan) situado sobre de una eminencia pero aunque es muy delicioso de guertos y de frutas.

A un quarto de legua en continuación de dicho camino está una cassa grande que se dice cassa de Torrent que a una legua de dicha casa está la villa y el castillo de Berga".

Mapes per la guerra i per després de la guerra: L'obra del comte de Darnius

La guerra de Successió s'inicià amb una cartografia de Catalunya, a escala gran i deixant a part l'obra de Borsano, ben migrada. Amb tot el bàndol borbònic va poder comptar amb l'ajuda de la monarquia francesa, que ja des del segle XVII recollia, dibuixava o espoliava documentació cartogràfica com a eina de coneixement de qualsevol territori enemic, prestant molta atenció als mapes de les seves fronteres.

Restes de la torre del castell de Fígols (ARXIU RSR)

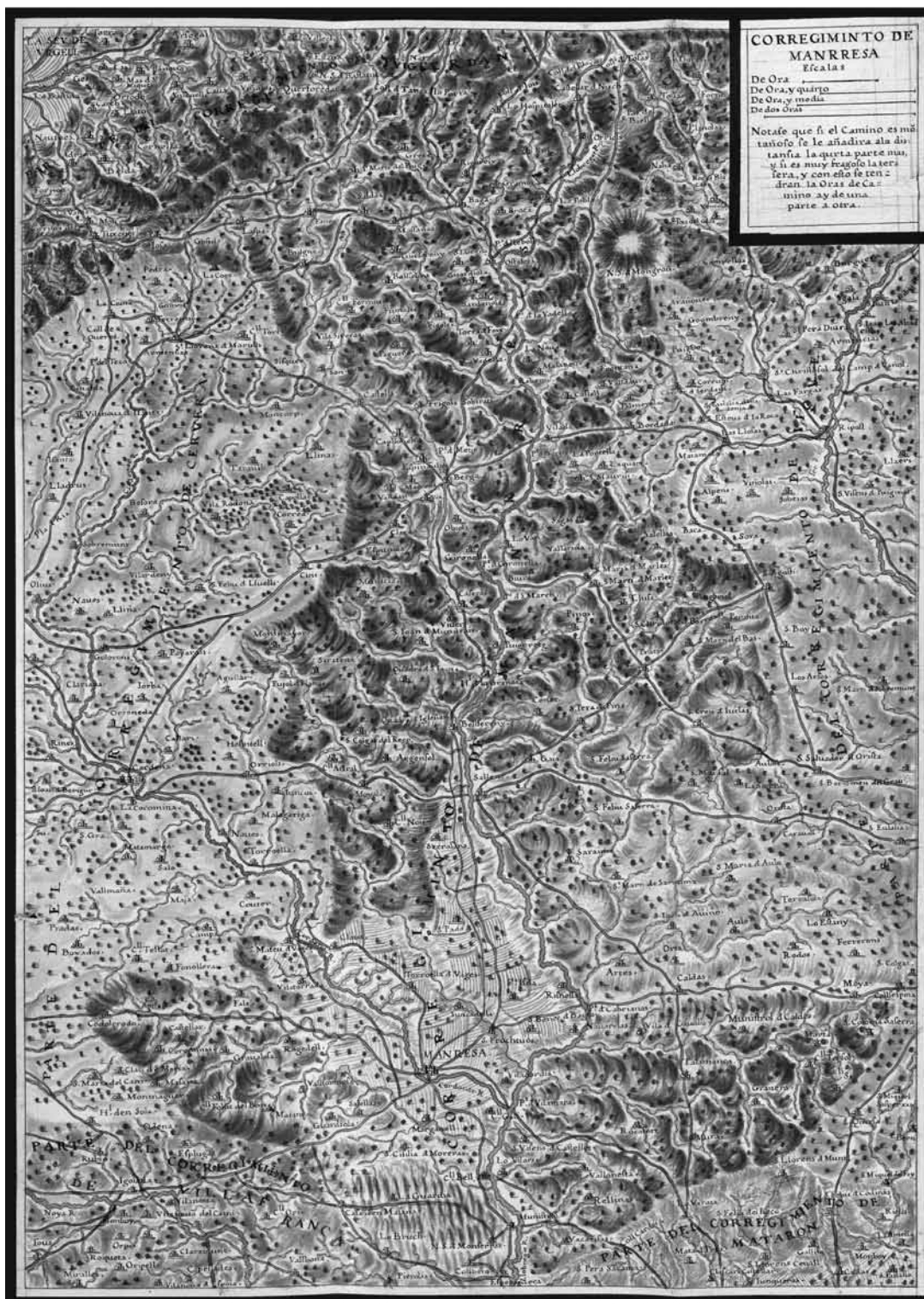
De fet, l'any 1691 fou creat el cos d'Ingénieurs du Roi, el primer d'Europa d'aquestes característiques i que desenvolupa les tècniques més modernes de l'època.

Durant la guerra de Successió l'exèrcit francès va fer una intensa labor d'aixecament de mapes parcials a gran escala de la zona fronterera de Catalunya, alhora que procurava per tots els mitjans d'obtenir documents cartogràfics de qualsevol mena. No ha d'estranyar, doncs, que els arxius militars francesos conservin mapes d'aquest període i d'orígens diversos. Precisament, el mapa més antic que coneixem d'Oleguer Taverner, comte de Darnius, es conserva al Service Historique de l'Armée de Terre (SHAT) del Ministeri de Defensa de França.

Oleguer Taverner i d'Ardena, comte de Darnius (1667?-1727) (26) va rebre el títol del seu germà gran, Miquel Joan, mort sense descendència l'any 1708, i aquest per concessió reial de l'any 1692. La família Taverner destacà per l'adhesió a la causa borbònica –el seu germà Miquel Joan de Taverner, bisbe de Girona, és considerat el cap del partit botifler en aquesta ciutat– i per la participació activa en la guerra de Successió, on el cartògraf va obtenir el grau de coronel de cavalleria, i va prendre part activa, atès que coneixia bé la xarxa viària, com ho demostra la seva obra cartogràfica. La seva fidelitat a Felip V, la qualitat de la seva obra i el fet de ser hereu del seu germà fan que poc abans de morir signi l'únic mapa que es va publicar amb tots els seus títols: Oleguer d'Ardena, Darnius, Taverner, Aragon i Aybar, comte de Darnius, baró de Mont-roig, senyor de les Illes i de la Plana de Picalqués, cavaller de l'Orde del Sant Joan, gentilhombre de la Cambra de Sa Majestat i coronel de cavalleria dels Exèrcits de Sa Majestat, i també "habitant" de la ciutat de Barcelona.

Del'obra cartogràfica del comte Darnius en destaquem el "Nuevo mapa del Principado de Catalunya y sus confines dividido por los doce corregimientos que Su Magestad mando en la Nueva Planta". Es tracta de l'únic mapa imprès de tota l'obra d'Oleguer Taverner, publicat a

Barcelona per Marcos Lomelin l'any 1726, just un any abans de la mort de l'autor. Mostra, a escala 1:400.000, i en un format de 68x98 cm. Si representa el Principat de Catalunya dividit en dotze corregiments i envoltat de les 23 places fortes: Perpinyà, Montlluís, Salses, Prats de Molló, Fort dels Banys, Vilafranca de Conflent, Cotlliure, Bella Guardia, Mequinensa, Aren, Monsó, Tarragona, Ainsa, Benasque, Girona, Barcelona, Lleida, Berga,

Hostalric, Roses, Cardona, Tortosa i Castellciutat (27).

Tot i que és un mapa molt dens, de difícil lectura, confeccionat poc abans de morir i com a síntesis de la seva obra, ens interessa perquè en aquets any 1726 la plaça forta de Berga obté la categoria suficient com per formar part d'aquest grup selecte de les 23 principals fortalises que formen la Catalunya borbònica, sense oblidar, però, que és una de les més petites.

Mapa del Corregiment de Manresa, obra de Darnius, que forma part de el "Nuevo mapa del Principado de Catalunya y sus confines dividido por los doce corregimientos que Su Magestad mando en la Nueva Planta". (ICC)

Darnius és autor també de deu volums manuscrits, cadascun amb la descripció d'un corregiment, enquadernats per separat, que no porten títol però segueixen tots el mateix esquema: un text –sempre en castellà– amb la delimitació detallada de cada corregiment, i una descripció per ordre alfabètic de cada un dels pobles que en formen part, on hi consten els llocs, cases, habitants, esglésies i una enumeració dels termes limítrofs. Cada volum porta incorporat un mapa manuscrit acolorit del corregiment amb indicació dels nuclis habitats, la xarxa hidrogràfica i els camins. Hi figuren els corregiments de Barcelona, Girona, Lleida, Manresa, Mataró, Puigcerdà, Tarragona, Tortosa, Vilafranca i Vic. Hi falten els corregiments de Cervera i de Talarn, així com el districte especial de la Vall d'Aran. Encara que els volums no estan signats, les semblances estilístiques i de contingut en relació a l'atles precedent fan creure que també han sorgit de la mà d'Oleguer Taverner.

Aquesta descripció dels corregiments, i especialment dels camins, era considerada pel capità general Castel-Rodrigo (28) indispensable per poder posar fi a la guerrilla que, escampada per Catalunya, s'oposava al domini borbònic. Noms com els de Joan Vilar i Ferrer, Francesc Torres de Torà, Francesc Coch de Rodonyà, Tomeu de Pollina, Francesc Bannet, Francesc Cila, Simó Moliner de Lladoney, el Coix de Gerri o els més coneguts de Joan Barceló i Anguera –Carrasquet o Carrasclot– o Francesc Bac de Roda, fill de l'heroi vigatà, van portar de corcoll les autoritats del Principat durant els anys de la postguerra. Els mapes i les descripcions de camins també li eren molt útils per fer front als atacs dels francesos.

Castel-Rodrigo demanava, el 6 de setembre de 1719 a Darnius: *"Dígame como practico del País si en invierno hay comunicación de Montlluís a Perpiñán, si hay carretera y por donde, y si le parece que en invierno puedan los enemigos hacer sitio de Castellciutat, Cardona o Berga, y si de Montlluís a Puigcerdà y a dichas plazas en invierno hay comunicación libre"*. La resposta de Darnius és clara: les comunicacions entre Montlluís i Perpinyà passant per

Vilafranca de Conflent i de Montlluís a la Cerdanya eren transitables en qualsevol època de l'any llevat del pas del Coll de la Perxa que en determinats moments de l'any, i degut a l'abundància de la neu, podia tallar el pas a Puigcerdà. També era factible, per part dels francesos, assetjar Castellciutat, Cardona i Berga des de Montlluís, tot i que sempre calia estar atents a l'època de les nevades. Darnius alertava que l'interès de França era la presa de Castellciutat pe què arribar a Berga significava fer front a set marxes per mal camí i la impossibilitat de fer-hi arribar l'artilleria si el riu Llobregat anava carregat d'aigua. Sense prendre Berga o la Seu d'Urgell prèviament era impossible poder arribar a Cardona. I sense la col·laboració de la gent d'aquets llocs tampoc (29).

Aparici i el primer mapa imprès dels corregiments

Josep Aparici (Caldes de Montbui, 1653 - Barcelona, 1731) és autor del primer mapa imprès de Catalunya, dibuixat per un autor català i que representa el Principat just després de la Guerra de Successió. Des del 1688 fins al 1700 Aparici serví Carles II com a ajudant de tresoreria i s'ocupà també de l'organització i el proveïment dels exèrcits que lluitaren contra França. Carles d'Àustria li va encarregar el repartiment del donatiu de les Corts del 1706 i com a resultat dels viatges que llavors hagué de fer per tot el Principat de Catalunya, elaborà un mapa, que, anys després, el 1720, dedicà a Felip V, i on va dibuixar les fronteres dels corregiments damunt les demarcacions de vegueries. En els moments finals de la guerra, el superintendent borbònic José Patiño va convocar

Josep Aparici perquè l'informés de les dades socioeconòmiques més rellevants de Catalunya, una informació que després s'utilitzaria per definir la política fiscal borbònica sobre el país ocupat, de la mà del cadastre.

Pel que fa al contingut del mapa en destaca el perfil i nova imatge del Principat, molt més ajustada; demostra que va tenir en compte els mapes fins aleshores publicats i sobretot, que en la seva confecció va aplicar també el coneixement empíric que li va donar el fet de conèixer molt bé el territori de Catalunya en haver-lo trepitjat a peu, tal i com s'especifica en el text dels manuscrits. Tots els estudiosos destaquen el gran interès que té la presència de les dues divisions administratives, les vegueries –l'antiga divisió de Catalunya que havien estat vigents gairebé 500 anys– i els corregiments, en un mateix mapa, per tant a una mateixa escala. També hi apareix la divisió dels bisbats de Catalunya.

De les vegueries als corregiments: la representació cartogràfica

Des de l'alta Edat Mitjana fins als Decrets de Nova Planta, el territori de Catalunya es va organitzar, a efectes governatius, en vegueries. La vegueria era la demarcació territorial situada sota la jurisdicció d'un veguer, funcionari reial de nivell territorial inferior amb atribucions judicials, d'ordre públic i de representació del monarca. Seguint els historiadors que més s'han ocupat d'aquesta institució ⁽³⁰⁾ el veguer reial, que va desenvolupar les seves funcions principalment a partir del segle XII, sorgeix com a evolució del vicari comtal de l'època de la dominació germànica, que

Des de la Collada de la Moixa, a 1.727,3 m. d'altitud, es domina el Solsonès, Josa, Tuixén i l'Alt Urgell (ARXIU ARB)

tenien encomanades funcions de caràcter militar, judicial i administratiu, en representació i sota l'autoritat directa del comte, o en alguns casos del vescomte.

No obstant això, la implantació del sistema feudal i la consegüent aparició de les jurisdiccions senyorials xocarien fortament amb l'autoritat del comte, convertit en rei després de la unió dinàstica entre el comtat de Barcelona i el regne d'Aragó el 1137. En aquest context, el monarca, preocupat pel manteniment de la pau es recolza en els veguers per tal de garantir l'ordre públic, i els atribueix drets inherents al sobirà, entre les quals destaca, per exemple, el control del compliment de les «constitucions de pau i treva».

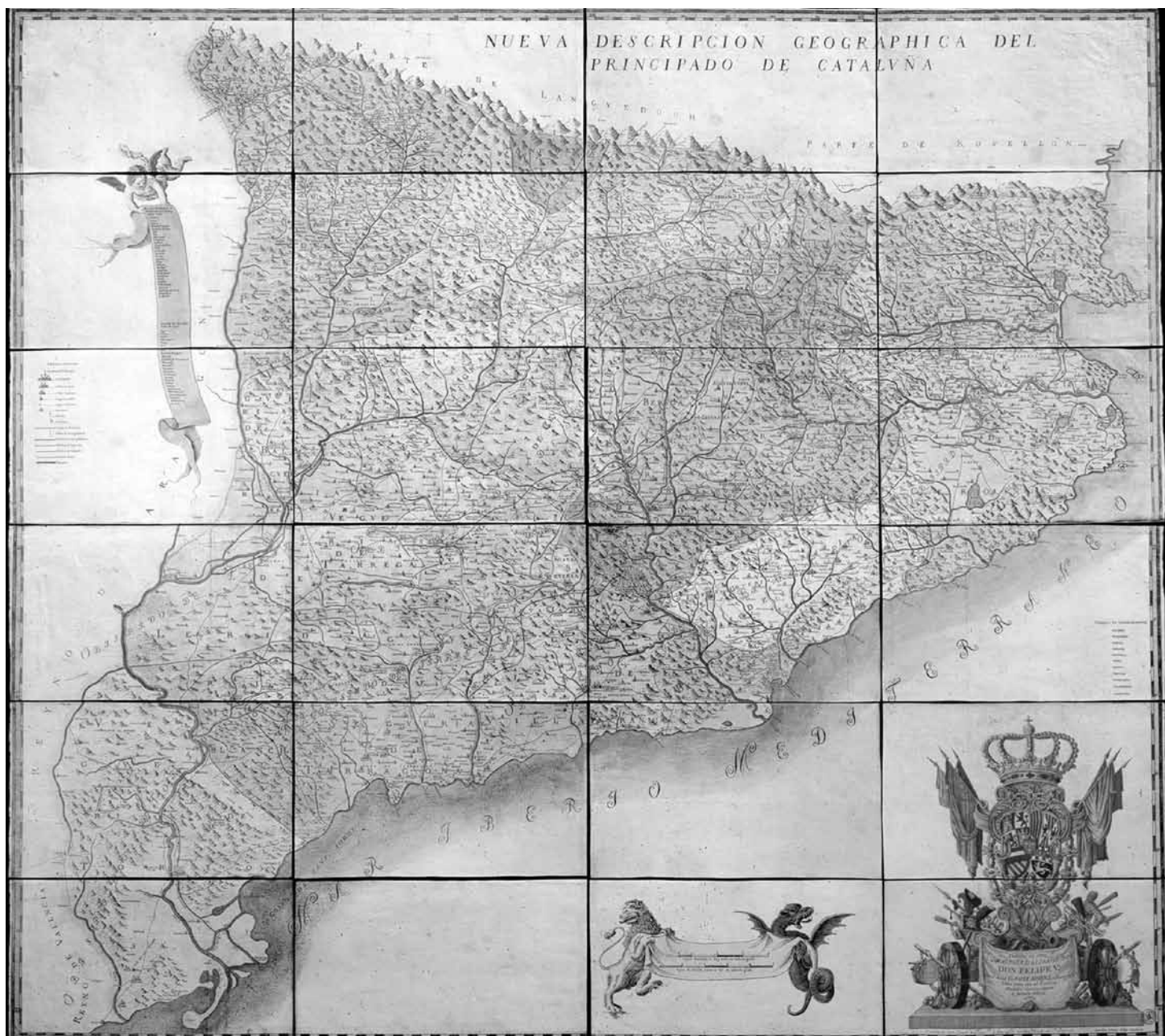
A partir de llavors, a mesura que el poder reial es va anar imposant a les jurisdiccions senyorials, es va anar perfilant el cada vegada més rellevant paper del veguer (31) i a principis del s. XIV ja es un funcionari amb un important pes a nivell local, i la vegueria la demarcació territorial bàsica del Principat a efectes judicials, de govern i administració interior. Per al compliment de totes aquestes funcions, el veguer, nomenat pel rei per al termini de tres anys, disposava de la seva pròpia cort, podia nomenar sotsveguers en l'àmbit de la seva vegueria i estava subordinat als funcionaris reials superiors. Amb el pas del temps, els veguers van veure retallades les seves atribucions, no només per les interferències funcionals que sorgien freqüentment amb

els batlles, funcionaris reials amb un marcat caràcter local que exercien la seva jurisdicció en ciutats i viles, a les ciutats principals de les vegueries, sinó també com a conseqüència de la creixent importància adquirida pels municipis. Els sotsveguers eren igualment oficials reials ordinaris i triennals i tenien dintre dels límits de la seva sotsvegueria, les mateixes atribucions que els veguers, a qui estaven subordinats. Durant tot el segle XIII consten intents de reglamentar normativament aquesta institució, com el dut a terme el 1281 (32).

La delimitació més o menys precisa del mapa de les vegueries i la seva generalització a tot el territori del Principat són una realitat a principis del segle XIV, i les variacions dels seus límits al llarg d'aquest mig mil·lenari foren freqüents. Segons Pau Vila (33) en temps del rei d'Alfons II consta ja l'existència de 10 vegueries, però el primer document conegut que conté una divisió territorial de Catalunya sobre la base d'aquestes circumscripcions, d'una forma més o menys generalitzada, data de 1304. En aquesta data hi ha 18 vegueries que són les de Girona, Barcelona i el Vallès, Vilafranca, Tarragona, Tortosa, Besalú, Osona, Manresa, Cervera amb els Prats, Montblanc, Tàrraga, Lleida, Camprodon, la Ral, Ripollès, Berguedà, Camarasa i Pallars.

La desproporció de l'extensió d'algunes vegueries és evident; les de Tortosa i Girona tenien unes dimensions molt grans mentre les del Ripollès, la Ral i Camprodon –les dues darreres només comprenien set parròquies cadascuna– abastaven uns territoris molt petits, que corresponia amb els límits jurisdiccionals del monestir de Santa Maria de Ripoll i la vegueria de la Ral depenia de Sant Joan de les Abadesses.

L'any 1513 les vegueries es van modificar i apareixen sis vegueries noves (Balaguer, Puigcerdà, Rosselló, Urgell, Vall de Ribes, Vilafranca de Conflent) que en substitueixen unes altres sis. Berga i Berguedà desapareix per convertir-se en sotsvegueria de Manresa, Camarasa s'incorpora a Lleida i la vegueria de Girona queda clarament engrandida amb la incorporació de la de Besalú.

Josep Aparici (Caldes de Montbui, 1653 - Barcelona, 1731) és autor del primer mapa imprès de Catalunya, dibuixat per un autor català i que representa el Principat just després de la Guerra de Successió (ICC)

Les 18 vegueries són: Balaguer, Barcelona, Camprodon, Cervera, Girona, Lleida i Pallars, Manresa, Montblanc, Puigcerdà, Rosselló i Vallespir, Tàrraga, Tarragona i Camp, Tortosa, Urgell, Vall de Ribes, Vic, Vilafranca del Conflent, Vilafranca del Penedès; les 11 sotsvegueries són: Agramunt, Berga i Berguedà, Copons, Igualada, La Ral, Lluçanès, Mola, Pallars i Talarn, Prats de Rei, Ripollès, i Vallès.

Des de principis del segle XVI i fins a la seva desaparició el 1716, el nombre i els límits territorials de les vegueries es van alterar en diverses ocasions de tal manera que, a l'inici del segle XVIII, Catalunya es dividia territorialment en 17 vegueries, 9 sotsvegueries i el districte de la Vall d'Aran, que gaudia d'un règim especial. El darrer repertori és de l'any 1700. Les vegueries d'aquest període eren: Agramunt, Balaguer, Barcelona i Vallès, Camprodon, Cervera, Girona, Lleida i Pallars, Manresa, Montblanc, Perpinyà, Puigcerdà, Tarragona, Tàrraga, Tortosa, Vici Osona, Vilafranca de Conflent, Vilafranca del Penedès. Cal destacar, respecte al 1553, l'aparició d'una nova vegueria, la d'Agramunt, la desaparició de

La Sotsvegueria de Berga o Berguedà

Comprenia, aproximadament, el territori de l'actual comarca del Berguedà, exclosos els termes de Capolat, de Sant Pau de Pinós (municipi de Santa Maria de Merlès) i els agregats de Castellar del Riu, de l'Espunyola i de Montmajor, a l'esquerra de l'aigua d'Orà, i inclosos els de Palmerola, Josa de Cadí i l'antiga baronia de Toses, a la vall de Ribes. Al s. XIII figurava com a **vegueria de Berga** (o de *Berguedà* o de *Berga i Berguedà*), independent; essent els veguers de Berga els mateixos de Manresa (i, sovint, també d'Osona), el Berguedà fou regit, almenys des del s. XIV, per sotsveguers; a partir d'aleshores el territori fou designat indistintament com a *vegueria* o *sotsvegueria*, fins a restar, en la seva darrera època, només la segona designació. El 1716, en la nova divisió administrativa ordenada per Felip V de Castella, i vigent fins el 1833, la sotsvegueria de Berga, constituï l'**alcaldia major de Berga**, una de les dues en què fou dividit el corregiment de Manresa.

Mapa dels corregiments relació copiada d'un manuscrit del segle XVIII dt. per V. Turell. PAU VILA 1931 (ICC)

les de Vall de Ribes (incorporada a Camprodon) i Urgell (una part passa a Puigcerdà i l'altra part a la nova vegueria d'Agramunt). També altres canvien de nom: Rosselló i Vallespir, que s'anomena ara Perpinyà; la de Camprodon, que no para de créixer des del 1304, incorporant els territoris veïns.

La darrera divisió veguerial de Catalunya és la que tenim representada en el mapa dibuixat per Josep Aparici, fet en una escala aproximada de 1:210.000, i com hem esmentat, publicat per primera vegada l'any 1720 i en segona edició el 1769, acom-

panya l'estudi sobre el Principat de Catalunya, obra del mateix Aparici, "Description del Principado de Cathatuña por Joseph Aparici, Mercader de Barcelona, Natural de Caldes de Monbuy". El text d'aquest manuscrit es conserva a la Biblioteca de Catalunya (Arx. 516. Reg. 5082. Folis 47 a 65 i Folis 95-104 v.y) i fou publicat l'any 1946 pel geògraf Salvador Llobet. Escrit en castellà fins al foli 60, els cinc darrers ho són en català. Les vegueries hi són representades pràcticament igual que a mitjan segle XVII; només hi ha una diferència ben significativa, i és la desaparició de les terres de la Catalunya Nord, i per tant les antigues vegueries de Perpinyà i Vilafranca del Conflent pertanyen a la corona de França.

Tal com hem comentat, en el mateix mapa hi apareixen per primera vegada representats els corregiments, instaurats pel

Decret de Nova Planta de 1716, i que divideixen el territori del Principat de Catalunya en dotze corregiments: Barcelona, Mataró, Cervera, Girona, Lleida, Manresa, Puigcerdà, Tarragona, Talarn, Tortosa, Vic i Vilafranca, a més es va mantenir el règim especial de la Val d'Aran. Aquesta divisió d'inspiració castellana segons Pau Vila, s'ajustava millor que les vegueries als termes geogràfics del territori i es pot dir que va utilitzar com a base fonamental l'anterior divisió en vegueries, procedint més aviat a la seva reagrupació i no a la creació d'una organització original (34).

Apareixen dos corregiments nous, el de Mataró (fracció de la vegueria de Barcelona) i el de Talarn (que abastava l'antiga sots-vegueria de Pallars i la Conca de Tremp). Així la sots-vegueria de Besalú s'uneix a Girona, la de Berga amb Manresa, la de

Ribes de Freser amb Puigcerdà i la vegueria de Camprodon amb la de Vic. Al Pirineu no hi hagué gaire canvis, la sots-vegueria del Pallars, amb capital a Talarn, deixà de dependre de Lleida i esdevingué corregiment independent en atenció a la distància, i al *quebrado y montuoso del terreno*. Balaguer, Agramunt, Tàrraga i Montblanc s'integraren als corregiments de Lleida, Cervera i Tarragona. Una reorganització que té en compte criteris geogràfics i de comunicació, prioritzant la funció de les valls fluvials i la distribució del poblament, criteri que s'ha tingut molt present alhora de fixar no solament els límits sinó, i molt especialment, les capitalitats. El cas de la vall d'Aran, descuidat en el decret de Nova Planta, fou aclarit un any després, en establir-se un regim particular: «*por ser al pendiente y vertiente de los montes Pirineos que mira a Francia; ha tenido por bien S.M. resolver y mandar con R.O. de 13 de Marzo de 1717, que se mantuviese como partido particular, sin agregarse a corregimiento alguno y que su gobierno corriese a cargo del Gobernador de la plaza...*».

En l'estructuració geogràfica del Corregiment de Manresa hi van tenir molt a veure l'Intendent de Catalunya, José Patiño, i el conseller de Castella, el català Francesc Ametller. Ho van fer respectant els límits territorials de la vegueria homònima i de les sub-vegueries de Berga, el Lluçanès i Moia (aquesta última separada de la vegueria de Barcelona). Un corregidor i un *alcalde mayor* o tinent de corregidor, residiríem a la capital del partit, es a dir Manresa. En canvi, un altre *alcalde mayor* establiria el seu tribunal en Berga, considerada també alcaldia major, però des de finals de 1714 subdelegació de la Intendència per ordre de Patiño. El corregiment, segons el cens elaborat el 1719, tenia una superfície de 2.689 km² i una mica més de 30.000 habitants. Agrupava 118 poblacions de les quals només 39 pertanyien al rei, i les restants 79 eren de jurisdicció senyorial o mixta.

Notes

- (1) L'any 2001 l'Institut Cartogràfic de Catalunya organitzava l'exposició "Els mapes del territori de

Corregiments de muntanya

La divisió territorial de Catalunya assolirà a les acaballes de l'Antic Règim una complexitat i un fraccionament encara superior al que fins ara hem presentat. La Intendència emprà generalment com a partit o subdelegacions de rendes els mateixos corregiments, però sovint aquests foren subdividits. Així, dins el corregiment de Puigcerdà hi havia la subdelegació de la Seu d'Urgell, en el de Vic trobem la de Camprodon i en el de Manresa la de Berga. D'aquesta manera diverses vegueries de l'època dels Àustries tornaven a tenir vigència, principalment a efectes d'hisenda: la subdelegació de Camprodon es corresponia per randa amb la seva antiga vegueria i la de Berga amb la seva anterior sotsvegueria.

Per contra, la delimitació de la subdelegació de la Seu és una aportació original i sense precedents immediats. El tret més pintoresc de l'ordenament en subdelegacions fou la creació d'un partit en el sector nord-oriental del corregiment de Cervera que estava, però, vinculat amb la ciutat de Berga; així s'esdevé que el territori al voltant de Solsona depenia de Cervera a efectes governatius i de justícia, mentre que en el terreny econòmic s'articulava amb Berga.

Aquesta situació tan irregular era característica de l'ordenament administratiu d'Antic Règim, que fou objecte de dures crítiques des de les posicions racionalistes una organització territorial en la qual apareixen configurades diverses de les actuals comarques...

L'alta conca del Llobregat, centrada per Berga, roman amb la delimitació tradicional de la sots-vegueria d'aquesta ciutat, molt aproximada a la de l'actual Berguedà, si bé amb la important salvetat que en aquell temps incloïa també la vall de Toses. La subdelegació i antiga vegueria de Camprodon englobava la major part del Ripolles, tret de les valls del Freser; és destacable la gairebé total identitat dels seus confins meridionals amb els quals presenta la comarca actual, de tal manera que restava exclosa la rodalia de Besora. Finalment, pel que fa al Solsonès, ens trobem amb un fet nou important: la subdelegació de Berga, compresa en el corregiment de Cervera té com a centre virtual (però no legal) Solsona; creiem que això pot ser considerat com a primer esbós d'un districte propi per al Cardener-Solsonès.

Jesús BURGUEÑO: Del corregiment a la comarca de muntanya. Les divisions territorials al Pirineu (1)*, Estudi General de Lleida Universitat de Barcelona

cartografia de Catalunya durant els segles XVII i XVIII, de Montserrat GALERA i MONEGAL, Cap de Secció de la Cartoteca de Catalunya de l'Institut Cartogràfic de Catalunya, publicat a *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 1991: 27: març 1991

- (3) GALERA i MONEGAL, Montserrat: "La Pobla de Lillet i el seu entorn geogràfic vist a través de la cartografia de Catalunya dels segles XVII i XVIII", a *L'Erol*, 1997: Núm.: 53 La Pobla de Lillet. 700 aniversari de la carta de poblament i franqueses, p.37-43.
- (4) Citat a la p. 9 Introducció: "L'Atlas i els mapes dels corregiments de Catalunya del Comte Darnius". Mapes del comte de Darnius [Document cartogràfic] : [reproducció facsimil dels manuscrits del comte de Darnius: atlas de Catalunya i deu corregiments, cartografiats i descrits ca. 1716] / coordinació: Jaume Massó i Cartagena, Maria Carme Montaner i Garcia, Ed. facsimil
- (5) La Guerra dels Trenta Anys (1618 - 1648) fou un conflicte europeu que modificà continuament les fronteres de nombrosos estats (Imperi austro-hongarès, Dinamarca, Suècia, França, Espanya, regnes italians, Holanda, Portugal, Anglaterra). Després d'una intensa activitat diplomàtica, s'arribà a la pau de Westfàlia (1648), que posà fi a la guerra; però la lluita entre la corona de Castella i França continuà fins el 1659 que es signà el Tractat dels Pirineus. En realitat, cap dels dos blocs enfrontats en aquesta llarga guerra no triomfà d'una manera completa. La reacció feudal s'imposà en terres txeques i en una part d'Hongria, mentre el Sacre Imperi Romanogermànic restà definitivament fraccionat. En canvi, els països del nord i oest d'Europa iniciaren una etapa de recuperació. La supremacia marítima i comercial de la Gran Bretanya i de les Províncies Unides sortí reforçada del conflicte. Des d'un punt de vista demogràfic, aquesta guerra significà una autèntica catàstrofe per a la majoria dels països de l'Europa central, no tant pel nombre de soldats morts en combat, sinó sobretot per les epidèmies que devastaren aquests països, afavorides per les males collites.
- (6) ESPINO LÓPEZ, Antonio: *El frente catalán en la Guerra de los Nueve Años*, Tesi doctoral Universitat Autònoma de Barcelona. Departament d'Història Moderna i Contemporània, 1994. Director Antoni Simon i Tarrés.
- (7) L'Avalot de les Faves fou una revolta antisenyorial ocorreguda

el juny de 1688 a Manresa quan les famílies pageses del raval de Valldaura, el barri de les Barreres i el Camp d'Urgell (els tremendos) van fer causa comuna amb els cuiraters i blanquers de Sant Marc, mentre un altre bàndol era partidari de respectar els drets dels canonges (els favets), que estaven a favor de satisfer el delme de les faves que consistia en una desena part dels fruits, les cebes, alls, faves i altres hortalisses que produïa el regadiu del terme. Els canonges van voler cobrar el delme anys després de no haver-ho fet i això va provocar un ambient d'agitació popular. FERRER I ALÓS, Llorenç: "L'Avalot de les Faves a Manresa. Un moment de la revolta de la terra a Catalunya el 1688", a *Recerques*, núm. 11, Barcelona 1981, p.125-135.

- (8) La Revolta dels Barretines o Revolta dels Gorretes va ser una revolta pagesa contra els abusos de les tropes de Carles II, que va tenir una especial intensitat a Osona, al Bages i al Vallès Oriental. Els pagesos catalans demanaven la desaparició de l'allotjament de les tropes i l'alleugeriment de les càrregues senyorials. El mes d'abril del 1687 uns deu mil pagesos van anar a protestar a Barcelona, on van aconseguir que el virrei acceptés una part de les seves peticions i l'any següent es van organitzar com a exèrcit pagès revolucionari, l'objectiu del qual era atacar els hisendats i els que anomenaven "traïdors a la terra". En esclatar la guerra amb França, l'any 1689, els pagesos es van negar a participar-hi. Aleshores, el virrei va emprendre una dura repressió contra els revoltats i, després de diversos combats, les milícies organitzades pels burgesos de les ciutats els van derrotar. DANTÍ, J.: "La revolta dels gorretes a Catalunya (1687-1689)", *Estudis d'Història Agrària*, 3 (1979), ps. 79-99. ALBAREDA I SALVADÓ, J.: "Els dirigents de la revolta pagesa de 1687-1689: e barretines a botiflers", a *Recerques*, núm. 20, Barcelona 1988, p. 151-170.
- (9) La Guerra de Devolució (24 de maig de 1667 - 2 de maig de 1668) va tenir lloc entre el Regne de França de Lluís XIV i la monarquia hispànica de la Dinastia dels Habsburg i en el territori de les Províncies Unides. La pau arribà amb la signatura del Tractat d'Aquisgrà gràcies a la qual la França de Lluís XIV de França va obtenir les riques ciutats catòliques del sud dels Països Baixos i el control sobre la seva xarxa de comerç tèxtil, el control dels ports que oferien

Catalunya durant dos cents anys, 1600-1800". L'exposició es va organitzar en el marc del XXII Congrés Internacional de l'Association Internationale de Bibliophilie, que va tenir lloc a Barcelona entre el 16 i el 22 de setembre de 2001 i fou promoguda per Jordi Estruga president de l'Associació de Bibliòfils de Barcelona i comissariada per Montserrat Galera i Monegal, Cap de la Cartoteca de Catalunya. El catàleg de 3 l'exposició, editat el mateix any 2001 és la font bibliogràfica per a l'elaboració d'aquesta síntesi sobre la cartografia del s. XVII i XVIII a Catalunya i les seves referències al Berguedà.

- (2) *Les dificultats d'imprimir mapes respecte als llibres es basaven espe-*

cialment en dues causes: en el format del mapa, que en principi era quasi sempre relativament gran, i en segon lloc en els problemes que es presentaven per imprimir la toponímia a partir d'un gravat sobre fusta: la llegibilitat era difícil. Per això, el pas de la xilografia al gravat en coure fou decisiu per impulsar la publicació de mapes en més bones condicions i resultats. Això succeïa cap a la meitat del segle XVI i es manifesta especialment als Països Baixos, i concretament a Anvers, ciutat on residien els gravadors més prestigiosos. Famílies amb dues i inclús tres generacions es dedicaren a aquesta professió; els casaments entre ells eren freqüents, circumstància que feia que els cognoms es repetissin i es creuessin", a L'evolució de la

- una posició avantatjosa al Canal de la Mànega i al Mar del Nord, i el control del trànsit fluvial a la boca del Rin.
- (10) Guerra Francoholandesa (1672-1678) entre França, per una part, i una quàdruple aliança per l'altra, formada per Brandenburg, el Sacre Imperi Romà, la Monarquia Hispànica, i les Províncies Unides d'Holanda, finalitzà amb el Tractat de Nimega que garantí a França el control del Franc Comtat, cedit pel rei Carles II de les Espanyes.
- (11) ESPINO LOPEZ, Antonio: Las guerras de Cataluña: El teatro de Marte 1652 – 1714, Editorial EDAF, SLU, Madrid 2014.
- (12) La Guerra dels Nou Anys (també coneguda com la Guerra de la Lliga d'Augsburg, la Guerra de la Gran Aliança, la Guerra d'Orleans, la Guerra de Successió del Palatinat, o la Guerra de Successió Anglesa) va enfrontar, entre 1688 i 1697, el Regne de França i la Lliga d'Augsburg — que des del 1689, amb l'entrada del Regne d'Anglaterra va ser coneguda com la "Gran Aliança". La guerra es produí com a resistència a l'expansionisme francès al llarg del Rin. ESPINO LÓPEZ, Antonio: El frente catalán en la Guerra de los Nueve Años, Tesi doctoral Universitat Autònoma de Barcelona. Departament d'Història Moderna i Contemporània, 1994. Director Antoni Simon i Tarrés.
- (13) Encara podríem anar més lluny en la llarga llista de conflictes entre Espanya i França que afecten directament Catalunya i especialment els seus territoris de frontera dins la darrerria del segle XVIII amb l'esclat de la Revolució francesa (1789) i la Guerra Gran (1793-95), i que van continuar després, amb la Guerra del Francès (1808-1814).
- (14) BUJ BUJ, Antonio: "Les plagues de la llagosta. Algunes relexions sobre una calamitat no tant natural" a *Quaderns agraris*. p. 5-19, Barcelona 2003.
- (15) CUADRADA, Coral: El llibre de la Pesta, Rafael Dalmau editor, Barcelona 2012.
- (16) Pag. 35 de la segona edició, publicada el 2006 per Publicacions de la Universitat de Valencia.
- (17) Joan Trigall: Descripció de Cedanya i Puigcerdà. 1603. Còpia manuscrita de 1768 feta per Joan Mitjavila (Librito de diferentes cosas compuesto para un rato de ocupación...). Arxiu històric Comarcal de Puigcerdà. ED.: [1] Balaña 1991: I, 147-158 [fragments de la descripció de Puigcerdà]. f.d. 1990 [fragment]. // DESCR.: Guía 1959: 60. Cincuenta años 1968: 130. Repertori 1474-1620: I, 162-164. // EST.: Sanabre 1965. (http://mcem.iec.cat/veure.asp?id_manuscrits=37)
- (18) El mapa ha estat estudiat per Montserrat Galera i Monegal a "Entorn dels primers mapes de Catalunya publicats i coneguts avui en dia", dins *Els mapes del territori de Catalunya durant dos-cents anys, 1600-1800*, a Barcelona 2001, p. 25-35.
- (19) El jesuïta Pere Gil i Estalella (Reus, 1551 - Barcelona, 1622) va redactar, entre 1598 i 1602, la «Història Cathalana», el primer volum de la qual constitueix la primera geografia de Catalunya. Estructurada en diversos temes (geografia física, geografia humana, geografia econòmica i els senyals del cel, els efectes naturals i les calamitats humanes), descriu les riqueses naturals, les divisions comarcals, eclesiàstiques i civils, les muntanyes, els rius, les fonts, les mines i les indústries.
- (20) MARTI ESCAYOL, M.A. i ESPINO PEREZ, A.: *Catalunya abans de la guerra de Successió. Ambrosi Borsano i la creació d'una nova frontera militar, 1659-1700*, Editorial Afers, Barcelona 2013. La biografia de Borsano està recopilada a la introducció d'aquesta obra, pp.9-13. La transcripció del "Discurso" il·l'apèndix a les pàgines 191-295.
- (21) ESPINO LÓPEZ, Antonio: "La mobilització militar catalana durant la Guerra de Successió", a *Manuscrits* 24, 2006, P. 125-150.
- (22) El llibre de Martí i Espino explica, amb una extraordinària profusió de dades, aquets conflictes tant poc coneguts.
- (23) Citat per Martí i Espino, p. 11, nota 11.
- (24) ESPINO LÓPEZ, Antonio: *El frente catalán en la Guerra de los Nueve Años, 1689-1697*, Tesi doctoral presentada a la Universitat Autònoma de Barcelona. Departament d'Història Moderna i Contemporània l'any 1994., p. 978.
- (25) Citat per Martí i Espino, pag. 222.
- (26) MUNTANER, Carme: "Els mapes setcentistes de Catalunya del comte de Darnius", a *Mètode*, Núm.53, Universitat de Valencia, p. 105-113.
- (27) L'editorial Montblanc-Martín va fer-ne una reproducció a escala, en blanc i negre, l'any 1963. Una reproducció de l'original, i en color, es pot veure a l'Espai d'interpretació de Berga gràcies a la col·laboració de l'Institut Cartogràfic de Catalunya i a la directora de la Cartoteca, M. Carme Muntaner, que va mediar amb el propietari d'un dels pocs originals que es conserven i que va autoritzar-ne la reproducció.
- (28) Francesco Pio di Savoia Moura Corterreal y Moncada, marquès de Castel-Rodrigo (Milà, segle XVII - Madrid, 1723), Príncep Pio i de San Gregorio, marquès de Castelo Rodrigo amb grandesa d'Espanya, duc de Nocera i comte de Lumières. Militar italià al servei de Felip V durant la Guerra de Successió Espanyola. En caure Barcelona fou nomenat governador de Madrid (1714) i poc després capità general de Catalunya (1715-1719) i (1720-1722). Governà a base de decrets preocupant-se principalment pel desarmament dels catalans, féu construir la Ciutadella de Barcelona i fundà els Mossos d'Esquadra l'any 1719, quan esclatà la revolta austriacista de Carrasquet.
- (29) AGS. Guerra Moderna. Suplemento, leg. 214. Castel-Rodrigo al Conde de Darnius, Lleida 17 de septiembre de 1719, y AGS. Guerra Moderna. Suplemento, leg. 214. Conde de Darnius a Castel-Rodrigo, Barcelona 21 de septiembre de 1719, citat a la pàg. 581 de GIMENEZ LÓPEZ, Enrique: "Conflicto armado con Francia y Guerrilla Austracista en Catalunya (1719-1720)", a *Hispania*, LXV/2, núm.220, pp. 543-600.
- (30) Des del punt de vista històric, la institució del veguer ha estat objecte d'una profunda anàlisi per part de Sabaté Curull, Flocel. *El veguer a Catalunya: anàlisi del funcionament de la jurisdicció reial al segle XIV*. Barcelona: Publicacions Universitat de Barcelona, 1994. Destaquem també els treballs de Ferro i Pomà, Víctor. *El Dret Públic Català. Les Institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta* (2a reimpressió), Vic: Ed. Eumo-Universitat de Vic, 1987 (2a reimpressió de 1999) Klüpfel, Ludwig. «El règim de la monarquia catalana-aragonesa a finals del segle XIII», *Revista jurídica de Catalunya*, volum XXXV, octubre-desembre 1929, pp. 289-327. Lalinde Abadía, Jesús. *La jurisdicción real inferior en Catalunya* («Corts, veguers, batlles»). Barcelona: Museu d'Història de la Ciutat. Ajuntament de Barcelona, 1966.
- (31) Altres funcions del veguer eren: la facilitació de la recaptació de tributs o drets, la remoció d'obstacles a l'acció judicial, la reglamentació de la caça, la vigilància del monopoli en l'ensenyament universitari, la presa de possessió de llocs en nom del rei, la realització d'informacions sobre l'estat sanitari de comarques, el proveïment de queviures a nuclis ur-
- bans, etc. També s'hi ha de sumar la funció judicial, segons la qual ostentava la jurisdicció ordinària i general per a les causes civils i penals, si bé la seva intervenció es trobava limitada allí on actuaven les jurisdiccions senyorials. Així mateix, com a representant del rei a la vegueria, feia complir les ordres i decrets del monarca.
- (32)) la reglamentació definitiva del veguer s'inicia el 1228, sota el regnat de Jaume I (*El Dret Públic...*, ob. cit., p. 121). Durant tot el segle xiii consten intents de reglamentar normativament aquesta institució, com el dut a terme el 1281 i que fou estudiat per Romano Ventura, David. «La ordenación de 1281 de las veguerías catalanas», a AADD. *Libro Homenaje al Dr. D. Juan Reglà Campistol*. València: Universitat de València, 1975, vol. I, pp. 111-123.
- (33) Conselleria d'Economia de la Generalitat de Catalunya. La divisió territorial de Catalunya. Barcelona: Seix Barral-Congrés de Cultura Catalana, 1977 (reimpressió de l'edició de 1937), p. 23. La figura de Pau Vila Dinarès (1881-1990) és sens dubte un referent quant als estudis de l'organització territorial catalana, no només pel seu prestigi acadèmic, sinó també per la influència política de les seves aportacions, particularment significatives, com veurem més endavant, en l'època de la II República. Prova d'aquesta autoritat i reconeixement és l'esment exprés que li dedicava el preàmbul de la Llei 6/1987, de 4 d'abril, sobre organització comarcal de Catalunya. Destaca el paper de Pau Vila, Esteve Pardo, José. «La experiencia provincial en Cataluña», a AADD. La provincia en el Estado de las autonomías. Madrid: Diputación de Barcelona-Fundació Carles Pi i Sunyer d'Estudis Autonòmics i Locals-Marcial Pons, p. 14. Una compilació dels principals textos de Pau Vila, entre els quals s'inclou el citat anteriorment, és: Vila i Dinarès, Pau. La divisió territorial de Catalunya. Selecció d'escrits de geografia. Barcelona: Curial, 1977.
- (34) BURGUEÑO I RIVERO, Jesús: De la Vegueria a la Província: la formació de la divisió territorial contemporània als Països Catalans (1790-1850). Barcelona: Rafael Dalmau Editor, 1995.